

Д.А. Александров

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ СОТРУДНИКА ОВД

Статья посвящена анализу результатов эмпирического исследования нервно-психической устойчивости в структуре личности сотрудника органов внутренних дел. В статье рассматриваются основные психологические детерминанты построения структурных компонентов личности. На основании теоретического обобщения выбирается оптимальная модель построения структуры личности сотрудника органов внутренних дел.

Ключевые слова: структура, личность, деятельность, нервно-психическая устойчивость, сотрудник органов внутренних дел.

D. O. Aleksandrov

EMPIRICAL RESEARCH OF NERVOUS AND PSYCHIC SUSTAINABILITY IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY OF THE INTERIOR AFFAIRS OFFICERS

The article analyzes some empirical approaches investigating the structure of personality of the interior affairs officers. It discusses some basic psychological concepts of building structural components of personality. On the basis of theoretical generalization the author selects the optimal model for construction of the structure of personality of the interior affairs officers.

The purpose of the empirical analysis is to identify the specific correlation of activity and personal approaches to the study of personality of the interior affairs officers on the basis of psychological determinism. The article reveals factors that determine success of the components of law enforcement. We consider some individual psychological factors that determine formation of professional adaptation.

The aim of the article is to analyze the structure of personality of the interior affairs officers in the context of deterministic principles of the personal activity approach. The research is carried out in the perspective of the role of psychological personality traits that determine its professional adaptation in assimilation of its inherent relationships. The purpose of the empirical analysis is to ascertain psychological contents of the main types of law enforcement of the interior affairs officers on the basis of psychology. We also consider the impact of operating conditions on the subsequent transformation of personality of the interior affairs officers.

Keywords: structure, personality, activity, nervous and psychic sustainability, the interior affairs officer.

Подано до редакції 02.10.13

УДК:155.413+303.32+305.235

Ван Джун

ДИНАМІКА ВІКОВИХ ЗМІН САМОСТАВЛЕННЯ В МОЛОДШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті представлено аналіз результатів емпіричного дослідження, спрямованого на розкриття вікових змін у самоставленні дітей у молодшому підлітковому віці. Мінілонгітюдне дослідження структурних компонентів самоставлення молодших підлітків надало можливості встановити їх специфіку та динаміку. Результати показують, що у період з 10 до 11 років розвиток усіх структурних компонентів самоставлення дітей відбувається повільно та спокійно. Коливання значень показників диференційованого самоставлення та рівня конкретних дій у молодших підлітків відображає процес поступового ускладнення та поглиблення самопізнання, розвитку рефлексивного мислення. У підлітків 12 років за рахунок початку кризових змін, гіпертрофічної значущі формуючих нових образів «Я» (фізичного Я, духовного Я, інтимного Я, публічного Я, реального Я, ідеального Я) спостерігаються коливання у стабільності до самоповаги, самоінтересу, очікуваного позитивного ставлення до себе від інших. Даний процес лишається незмінним у підлітків упродовж наступного 13-го року.

Ключові слова: свідомість, самосвідомість, самоставлення, структурні компоненти самоставлення, «Я-образ», «Я-концепція», молодший підлітковий вік.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Підлітковий вік, з одного боку, є надто чутливим до зовнішніх впливів, з іншого - сенситивним для становлення самосвідомості. На думку багатьох авторів [1,2,6,7 та інші], ступінь оволодіння зростаючою людиною соціальним досвідом дій та відношень, усвідомлення себе у суспільстві, бачення себе в інших людях, тощо, своєрідно акумулюється у позиції його «Я» відносно суспільства. Характер змін цієї позиції, її ємність залежать як від об'єктивних закономірностей психічного розвитку, умов його протікання у попередній період, так і від суб'єктивного самооцінювання

млення себе у суспільстві, бачення себе в інших людях, тощо, своєрідно акумулюється у позиції його «Я» відносно суспільства. Характер змін цієї позиції, її ємність залежать як від об'єктивних закономірностей психічного розвитку, умов його протікання у попередній період, так і від суб'єктивного самооцінювання

та самоставлення до себе. Тому у підлітковому віці особливого значення набуває процес самоставлення як первісний прояв самосвідомості, що стає основою формування «Я-образу», «Я-концепції» людини.

В психології під поняттям «самосвідомість» розуміють перш за все процес за допомогою якого людина пізнає себе [9]. В даному контексті В.В. Столін пояснює, що пізнає не свідомість, а людина, яка володіє свідомістю і самосвідомістю, при цьому людина користується цілою системою внутрішніх засобів: самооцінки, самоставлення, уявлень, образів, понять та ін. Самоставлення таким чином, будучи продуктом самосвідомості, одночасно і є його істотною умовою та моментом даного процесу [9]. Теза про те, що самосвідомість має рівневу будову не один раз висловлювалася у вітчизняній та світовій літературі [3, 5, 9, 11 та інші]. Стосовно нашого дослідження інтерес представляє концепція В.В. Століна та І.І. Чеснокової.

В.В. Столін пропонує розрізняти три рівні самосвідомості за критерієм активності людини в рамках якої вона формується і діє. На рівні біологічного індивіда (організму) активність суб'єкта окреслюється системою «організм – середовище», має перш за все руховий характер і викликається потребами в самозбереженні, фізичному благополуччі. На рівні соціального індивіда активність підпорядкована потребі належати до спільноти, до прийняття його цією спільнотою. На рівні особистості активність суб'єкта викликається перш за все потребою в самореалізації – у праці, любові, спорті і т.п. – і реалізується за допомогою орієнтації на власні здібності, можливості, мотиви. Також важливим у даній концепції для нашого дослідження є пояснення автором змісту «Я-образу». Зокрема, як початковий приймається відмінність змісту «Я-образу» (знання або уявлення про себе, у тому числі й у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) та самоставлення. Останнє автором інтерпретується як переживання, як відносно стійке почуття, пронизливе самосприйняття і «Я-образ» [9].

І.І.Чеснокова пропонує розрізняти два рівня самосвідомості за критерієм співвідношення знань про себе [10]. На першому рівні таке співвідношення відбувається в рамках зіставлення «Я» й іншої людини. На початку деяка якість сприймається і розуміється в іншої людини, а потім вона переноситься на себе. Відповідними внутрішніми прийомами самосвідомості є переважно самосприйняття та самоспостереження. На другому рівні співвідношення знань про себе відбувається в процесі аутокомунікації, тобто в рамках «Я і Я». Людина, на думку автора концепції, оперує вже готовими, сформованими знаннями про себе. Як специфічний внутрішній прийом самопізнання виступають самоаналіз та самоосмислення [10].

Акумулюючи вище представлені концептуальні положення про самосвідомість, її рівневий склад, можна наголосити на тому, що продуктами самосвідомості поряд з такими як знання або уявлення про себе, самооцінка, «Я-образ» виступає і самоставлення. Між

ними на кожному рівні самосвідомості встановлюються особливі зв'язки та взаємовідношення. Крім цього вони можуть одночасно виступати і як процес і як продукт, і як результат самопізнання. В психології доведено що такий продукт самосвідомості як «Я-образ», «Я-концепція» є важливим фактором детермінації поведінки людини, таке внутріньоособистісне утворення, яке багато в чому визначає напрямок його діяльності, контакти з людьми [7 та інші]. У своєму дослідженні ми також припускаємо, що і самоставлення може виступати такою детермінантою. Тому відстеження динаміки змін у самоставленні підлітків, що відрізняються за віком упродовж одного року їх життя надає можливості дослідити сенситивні моменти в розвитку певних рівнів самосвідомості підлітків.

Мета дослідження полягає у вивченні вікових змін у структурі самоставлення молодших підлітків упродовж одного року життя.

Методи та організація дослідження. Мінілонгitudне дослідження проводилося в умовах загальноосвітніх шкіл протягом двох учбових років з одним і тим же контингентом підлітків. За цей період проведено два психодіагностичні зрізи (інтервал між зрізами склав 12 місяців). У дослідженні взяли участь підлітки у віці 10, 11, і 12 років в кількості 300 осіб. До групи підлітків 10 років увійшло 48 дівчаток і 52 хлопчика, в групу підлітків 11 років - 50 дівчаток і 50 хлопчиків, в групу підлітків 12 років - 49 дівчаток і 51 хлопчик.

Для вивчення компонентів структури самоставлення підлітків використовувався модифікований варіант методики «Самоставлення», розроблений В.В. Століним і С.Р. Пантелеєвим. Для психометричної перевірки модифікованого варіанту методики було залучено 146 підлітків, з них: 70 дівчаток і 76 хлопчиків, представників досліджуваних вікових груп [4].

Результати дослідження та їх інтерпретація. Переходячи до аналізу емпіричних результатів за показниками самоставлення отриманих на вибірці підлітків від 10 до 12-ти років необхідно нагадати, що методика дозволяє виявити три рівні самоставлення, що відрізняються за ступенями узагальненості: 1) глобальне самоставлення (S); 2) самоставлення, диференційоване за самоповагою (S1), аутосимпатією (SII), самоінтересом (SIII) і очікуваного ставлення до себе (SIV); 3) рівень конкретних дій (готовності до них) по відношенню до свого «Я» [4].

Результати самоставлення в трьох вікових групах підлітків представлені у профілях на рис. 1. Аналіз профілів показників самоставлення і значення t-критерію за Стьюдентом виявляє наступне.

На першому рівні самоставлення за показником глобального самоставлення (S) у всіх вікових групах встановлено високий його рівень. Значущі відмінності за критерієм Стьюдента ($t > t_a = 0,01$) між показниками S, SIV, S1, S5 виявлені в групах підлітків 10-ти та 12-ти років. Як бачимо з рис. 1, у групі підлітків 10-ти років, відносно груп підлітків 11-ти і 12-ти років спо-

стерігається саме велике значення показника S, менше значення даного показника демонструють підлітки 12-ти років. Це зумовлено, на наш погляд, психологічними особливостями віку даних підлітків. У підлітків 10-ти років за даними багатьох науковців-психологів ставлення до себе здійснюється через оцінку своїх фізичних, духовних якостей, через порів-

няння своїх здібностей зі здібностями інших [8 та інші]. Але не зважаючи на це 10-ти річні підлітки судять про себе в більшості позитивно і оптимістично. У підлітків 11-12-ти років відбувається поступове ускладнення та поглиблення самопізнання. Складні переживання пов'язані з новою системою самоставлення, що будується.

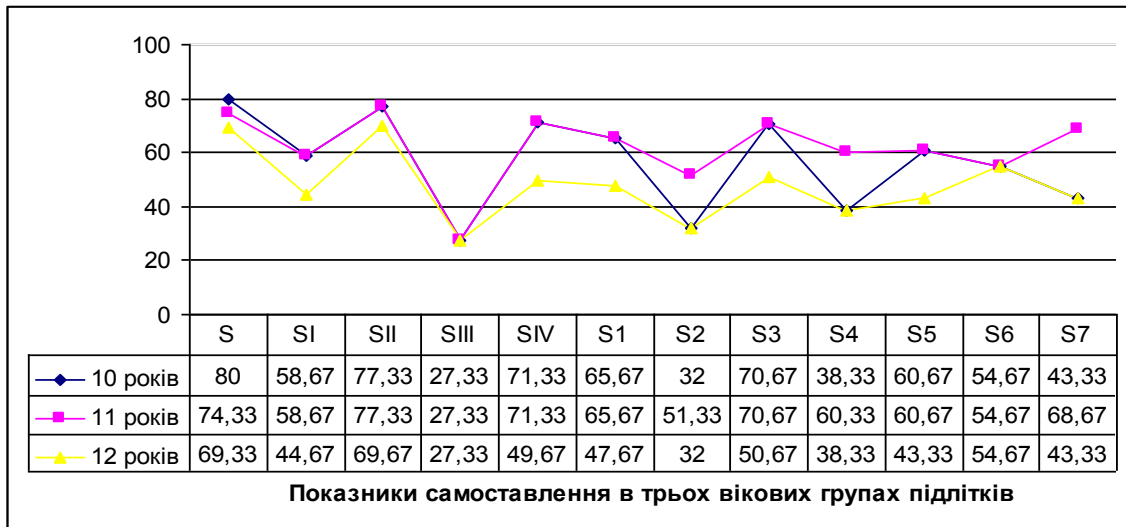

Рис. 1. Профілі самоставлення в трьох вікових групах підлітків

За рахунок аналізу своїх особистісних рис, упередженої оцінки своїм вчинкам, порівняння який «Я» є і яким «Я» хочу стати, змінюється ставлення до себе, воно стає більш критичним та нестійким. Така характеристика підлітків, особливо 12-ти років, і може пояснювати коливання значення показника глобального самоставлення (S) в сторону його зменшення.

На другому рівні диференційованого самоставлення в підлітків 10-ти та 11-ти років виявлено високий рівень значень за всіма показниками, крім показника очікуваного відношення до себе (SIII). У підлітків 12-ти років за показником аутосимпатії (SII) виявлено високий рівень, за показниками самоповага (SI) та самоінтерес (SIV) - середньостатистичну норму, а за показником очікуваного ставлення до себе (SIII) – знижений рівень. За критерієм Стьюдента виявлені значимі відмінності ($t > t_a = 0,01$) між показниками самоповага (SI), самоінтерес (SIV) у групах 11-12 років, за іншими показниками у вікових групах, що вивчаються, значимих відмінностей не встановлено. Ці дані можна прокоментувати наступним чином. Розвиток структурних компонентів самоставлення (самоповаги, аутосимпатії, самоінтересу, очікуваного відношення до себе) у молодших підлітків відбувається за рахунок системи внутрішньо узгоджених уявлень про себе, образів «Я». У період 10-ти та 11-ти років цій розвиток відбувається повільно та спокійно. Розвиток рефлексійного мислення в цьому віці сприяє можливості вірити у свої сили, здібності, інтересу до власних думок, діяти самостійно, довіряти себе, бути готовим спілкуватися з собою «на рівних». Можливість бути впевненим до своєї цікавості для інших у вікових

групах, що аналізуються, знижена, по всій ймовірності молодші підлітки ще не бажають собі добра посправжньому, тому і не ставлять перед собою задачу на збільшення самоповаги. У підлітків 12-ти років за рахунок починаючих кризових змін, гіпертрофічної значущі формуючих нових образів «Я» (фізичного Я, духовного Я, інтимного Я, публічного Я, реального Я, ідеального Я) ми спостерігаємо коливання у стабільності до самоповаги, самоінтересу, очікуваного позитивного ставлення до себе.

На третьому рівні самоставлення (конкретних дій по відношенню до свого «Я») за критерієм Стьюдента виявлені значимі відмінності ($t > t_a = 0,01$) між показниками: відношення інших (S2), самокерування (S4), саморозуміння (S7) в групах підлітків 10-ти та 11-ти років; показниками самопевності (S1), відношення інших (S2), самоприйняття (S3), самокерування (S4), самозвинувачення (S5), саморозуміння (S7) в групах підлітків 11-12 років; показниками глобальне самовідношення самопевності (S1), самообразу (S5) в групах підлітків 10-ти та 12-ти років.

Аналіз рівнів самоставлення за показниками конкретних дій у підлітків, представників трьох вікових груп демонструє наступне. У підлітків 10-ти та 11-ти років виявлено високий рівень за показниками: самовпевненість (S1), самоприйняття (S3), самозвинувачення (S5), самоінтерес (S6). У групі підлітків 10-ти та 12-ти років виявлено низький рівень за такими показниками: відношення інших (S2), самокерування (S4), саморозуміння (S7) і у групі підлітків 12-ти років - самозвинувачення (S5).

Дана інформація цілком узгоджується з тенденцією коливань у значеннях рівнів глобального показника «за і проти Я» та диференційованих показників самоствавлення яку ми аналізували раніше в групах підлітків 10-11-ти років та підлітків 12-ти років. У даному випадку нас насторожує інформація, яка стосується груп підлітків з високим рівнем значення показника самозвинувачення та низьким – відношення інших. Крім об'єктивного моменту у самозвинуваченні, тобто адекватно негативної оцінки своїх якостей, чи дій, а це може бути фактор самокритичності. Отже даний фактор може вказувати на те, що підліток, який низько оцінює себе за якоюсь рисою, не буде втрачати самоповаги, коли у суб'єктивній ієрархії цінностей дана риса стоїть нижче, ніж «чесність перед самим собою». Є і суб'єктивний момент, - часте звинувачення себе, тривалість негативних переживань та оцінок, можуть привести до агресивного захисту, антипатії, неповаги до себе. Все це у цілому може привести до порушення в розвитку особистості підлітка, негативно вплинути на формування його реального «Я-образу», «Я-концепції». Очікування негативного

ставлення до себе породжує в підлітка комплекс захисних механізмів. Захист себе від антипатії є найбільш важливим аспектом захисту самоствавлення. Підліток жертвує своєю самоповагою, користуючись аддиктивністю глобального самоствавлення, або жертвує істинністю свого «Я-образу» для того, щоб не допустити явної, усвідомлюваної антипатії до себе. Підтримка стабільного самоствавлення потребує великих енергетичних і психічних витрат, що, у свою чергу, призводить до збоїв у системі захисних механізмів, що відображається як у зовнішній соціально-предметній, так і у внутрішньоособистісній активності підлітків.

Цікаві дані ми отримали при дослідженні динаміки змін за показниками самоствавлення у трьох вікових групах підлітків, що аналізуються через рік. Розглянемо результати в такій послідовності: 1) у групі підлітків у період 10-11-ти років; 2) у групі підлітків у період 11-12-ти років; 3) у групі підлітків у період 12-13-ти років.

Профілі динаміки змін показників самоствавлення в групі підлітків у період з 10 до 11 років представлені на рис. 2.

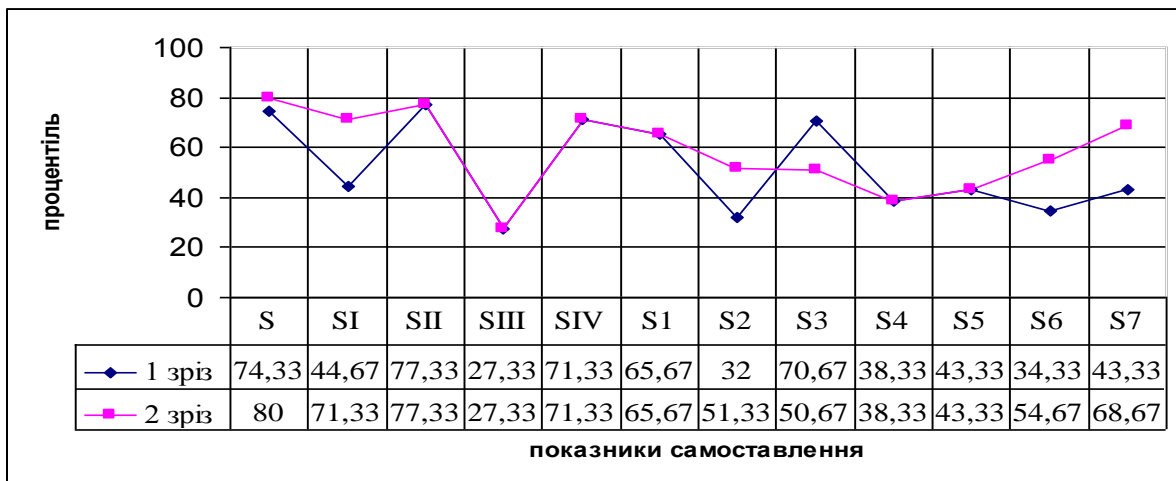

Рис. 2. Динаміка змін показників самоствавлення підлітків у період з 10 до 11 років

За критерієм Стьюдента між показниками самоповага (SI), відношення інших (S2), самоприйняття (S3), самозвинувачення (S5), саморозуміння (S7) виявлені значимі відмінності ($t > t_a = 0,01$). Отримані статистичні дані та візуальний аналіз профілів показників самоствавлення демонструють стабільно високий рівень глобального самоствавлення (S), аутосимпатії (SII), самоінтересу (SIV, S6), самопевності (SI) протягом одного року життя підлітків. Змінилися на високий рівень упродовж року такі компоненти самоствавлення: як: самоповага (SI), відношення інших (S2), саморозуміння (S7). Змінилися на низький рівень - самоприйняття (S3), самозвинувачення (S5).

Профілі динаміки змін показників самоствавлення в групі підлітків у період з 11 до 12 років представлені на рис. 3.

За критерієм Стьюдента між показниками глоба-

льного самоствавлення (S), самоповаги (SI), самоінтересу (SIV), самовпевненості (S2), самозвинувачення (S5) виявлені значимі відмінності ($t > t_a = 0,01$). Конфігурація кривих профілів та значення показників самоствавлення демонструють наступне. Незмінно високі рівні упродовж року виявлені по показникам: аутосимпатії (SII), самовпевненості (S1), самоприйняттю (S3), самокеруванні (S4), самоінтересу (S6), саморозуміння (S7). Незмінно низький рівень протягом року виявлено у показника очікування позитивного відношення (SIII), Змінилися упродовж року на високий рівень – глобальне самоствавлення (S), самоповага (SI), самоінтерес (SIV). Змінилися на низький рівень – ставлення інших (S2), самозвинувачення (S5).

Профілі динаміки змін показників самоствавлення в групі підлітків у період з 12 до 13 років представлені на рис. 4.

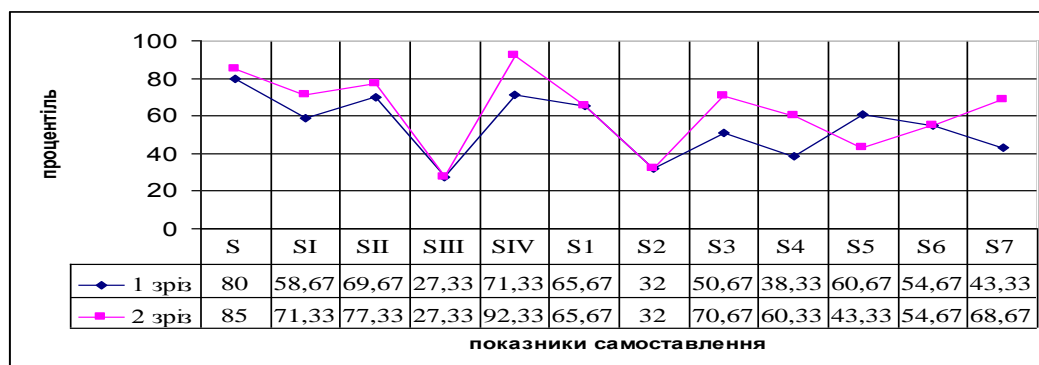

Рис. 3. Динаміка змін показників самоствавлення підлітків у період з 11 до 12 років

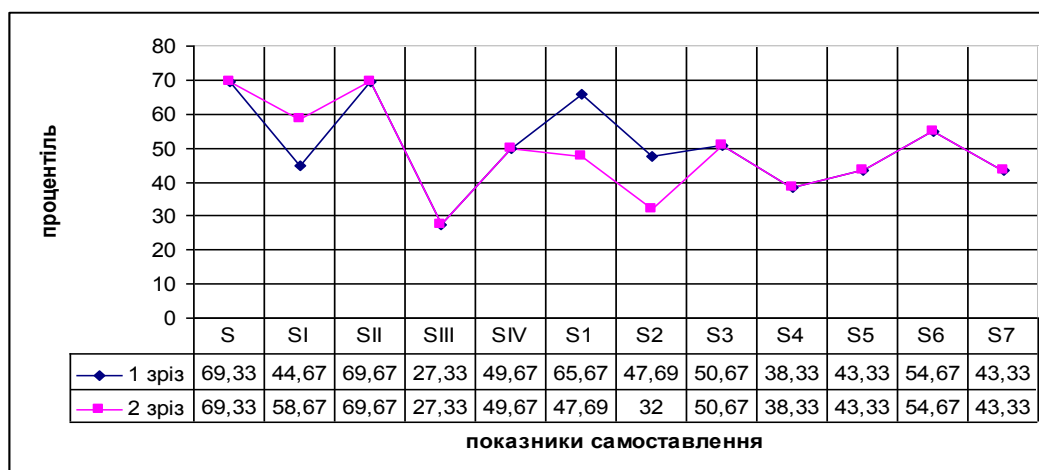

Рис. 4. Динаміка змін показників самоствавлення підлітків у період з 12 до 13 років

У групі підлітків, що досліджується за критерієм Стюдента виявлена значима відмінність ($t > t_{\alpha} = 0,01$) тільки між показником самовпевненість (S1). Незмінно високий рівень самоствавлення протягом року виявлено за його глобальним показником (S) і аутосимпатією (SII). Незмінно низький рівень протягом року зафіксовано за показником очікування позитивного відношення (SIII), самокерування (S4). Середній рівень протягом року виявлено за показниками: самоінтересу (SIV, S6), самоприйнятті (S3).

Таким чином, порівняльний аналіз показників, що вивчаються, дозволив нам розкрити та лонгітудно охарактеризувати загальну якість процесу розвитку самоствавлення протягом трьох основних вікових відрізків, які складають молодший підлітковий період.

Результати досліджуваної проблеми дають можливість зробити наступні **загальні висновки**:

1. Різним етапам онтогенезу властиві відмінності у самопізнанні, самореалізації, творчій активності, соціальної зрілості особистості, самосвідомості у цілому, що є особливо важливим у підлітковому віці. Молодший підлітковий вік є одним з важливих етапів у процесі розвитку структурних компонентів самосвідомості. Особливого значення набуває процес самоствавлення як первинний прояв самосвідомості, що стає основою формуван-

ня «Я-образу», «Я-концепції» людини.

2. Порівняльний аналіз рівнів структури самоствавлення в молодших підлітків встановив, що в усіх вікових групах, що вивчаються спостерігається високий рівень глобального самоствавлення. У період з 10-ти до 11-ти років розвиток всіх структурних компонентів самоствавлення відбувається повільно та спокійно. Коливання значень показників диференційованого самоствавлення та рівня конкретних дій у молодших підлітків відображає процес поступового ускладнення та поглиблення самопізнання, розвитку рефлексивного мислення. У підлітків 12-ти років за рахунок починаючих кризових змін, гіпертрофічної значущі формуючих нових образів «Я» (фізичного Я, духовного Я, інтимного Я, публічного Я, реального Я, ідеального Я) спостерігаються коливання у стабільності до самоповаги, самоінтересу, очікуваного позитивного відношення до себе від інших.

3. Перспективами подальшого наукового пошуку може бути дослідження гендерних особливостей у самоствавленні підлітків, вивчення механізмів розвитку самоствавлення як чинника позитивної соціалізації та розробка на цій основі профілактичних та психокорекційних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аверин В.А.* Психология детей и подростков / В.А. Аверин. – СПб. : Питер, 1994. – 178 с. – (Першотвір).

2. *Алексеев В.А.* Развитие самосознания на рубеже подросткового и юношеского возраста: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / В.А. Алексеев. – М., 1985. – 19 с.

3. *Бушай І.М.* Психологічні особливості розвитку «Я-образу» акцентуєваних підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.М. Бушай. – К., 2000. – 16 с.

4. *Ван Джун.* Психологічні особливості самосприйняття як фактор соціалізації підлітків: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ван Джун. – Одеса, 2009 – 216 с.

5. *Кон І.С.* Категория «Я» в психологии / И.С. Кон

// Психол. журнал. – 1981. – Т. 2. – № 3. – С. 25-38.

6. *Максименко С.Д.* Развитие психики в онтогенезе: [в 2 т.] / С.Д. Максименко. – К. : Форум, 2002.

7. Познание человека человеком (возрастной, гендерный, этический и профессиональный аспекты) [Под ред. А.А. Бодалева, Н.В. Васиной]. – СПб. : Речь, 2005. – 324 с.

8. *Смирнова Е.О.* Становление межличностных отношений в раннем онтогенезе / Е.О. Смирнова // Вопросы психологии. – 1994. - №6. - С 5-15.

9. *Столин В.В.* Общая психодиагностика / А.А. Бодалев, В.В. Столин. – СПб.: Изд-во «Речь», 2002. – 440 с.

10. *Чеснокова И.И.* Проблема самосознания в психологии / И.И. Чеснокова. – М.: Наука, 1977. – 144 с.

11. *Ericson E.N.* Childhood and society / E.N. Ericson – N.Y., 1950. рус. [Пер.: Эриксон Эрик. Детство и общество. Пер. с англ.]. – СПб. : Ленато и др., 1996.

LITERATURE

1. *Averin V.A.* Psychology of children and adolescents / V.A. Averin – St. Petersburg 1994 – 178 p. (Per-shotvir)

2. *Alekseev V.A.* The development of self-consciousness at the turn of teen and young3. age : dis. on searching prof. grade of cand. of psyc. science: spec. 19.00.07 Educational and Developmental Psychology / V.A. Alekseev – M., 1985 – 19 p.

3. *Bushai I.M.* Psychological characteristics of self-image accented teenagers : dis. on searching prof. grade of cand. of psyc. science: spec. 19.00.07 Educational and Developmental Psychology / I.M. Bushai – K., 2000 – 16 p.

4. *Van Dzhen* Psychological characteristics of self-perception as a factor in the socialization of adolescents : can. dis. psyc. science : spec. 19.00.07 Educational and Developmental Psychology / Van Dzhen – Odessa., 2009 – 216 p.

5. *Maksimenko S.D.* Mental development in ontogenesis: [в 2 v.] /S.D. Maksimenko. K.: Forum, 2002.

6. *Kon I.S.* The «I» category in psychology / I.S. Kon // Psys. magazine. – 1981. - T.2.- №3 – P.25-38

7. The knowledge of man by man (age, gender, professional and ethical aspects) [Under red. of A.A. Bodalev, N.V. Vasina]. – St. Petersburg: Rech 2005. – 324 p.

8. *Smirnova E.O.* The formation of interpersonal relationships in early ontogeny / E.O. Smirnova // Questions of psychology - 1994. - №6. - P 5-15.

9. *Stolin V.V.* Common psychodiagnostics / A.A. Bodalev, V.V. Stolin. – St.Petersburg. Publishing «Rech», 2002. – 440 p.

10. *Chesnokova I.I.* The problem of identity in psychology / I.I. Chesnokova– M.: Science, 1977. – 144 p.

11. *Ericson E.N.* Childhood and society / E.N. Ericson – N.Y., 1950.

Ван Джун

ДИНАМИКА ВОЗРАСТНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ САМООТНОШЕНИЯ В МЛАДШЕМ ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

В статье представлен анализ результатов эмпирического исследования, направленного на раскрытие возрастных изменений самооотношения детей подросткового возраста. Разным этапам онтогенеза свойственны отличия в самопознании, самореализации, творческой активности, социальной зрелости личности и самосознании в целом, что особенно важно в подростковом возрасте. В подростковом возрасте особое значение приобретает процесс самооотношения как первичное проявление самосознания, что является основой в формировании «Я-образа», «Я-концепции» человека. Минилонгитудное исследование структурных компонентов самооотношения младших подростков дало возможность установить их специфику и динамику. Результаты показывают, что в период с 10-ти до 11-ти лет развитие всех структурных компонентов самооотношения происходит плавно и спокойно. Колебание значений показателей дифференцированного самооотношения и уровня конкретных действий у младших подростков отображает процесс постепенного осложнения и углубления самопознания, развития рефлексивного мышления. У подростков 12-ти лет за счет начинающихся кризисных изменений, гипертрофической значимости формирующихся новых образов "Я" (физического Я, духовного Я, интимного Я, публичного Я, реального Я, идеального Я) наблюдаются колебания в стабильности к самоуважению, самоинтересу, ожидания позитивного отношения к себе от других. Данный процесс остается неизменным у подростков на протяжении следующего 13-го года.

Ключевые слова: сознание, самосознание, самооотношение, структурные компоненты самооотношения, «Я-образ», «Я-концепция», младший подростковый возраст.

Wang Zheng

DYNAMICS OF AGE-RELATED CHANGES OF SELF-ATTITUDE IN THE JUNIOR JUVENILE AGE

The article presents some results of empirical research directed at researching age-related changes of teenagers' self-attitude. Different stages of ontogeny are characterized by differences in self-knowledge, self-realization, creativity, and social maturity of personality and self-consciousness as a whole, which is especially important in adolescence. In adolescence of particular importance is self-attitude as a primary manifestation of self-consciousness, which is the basis in formation of personal "I-image" and "I-concept". Longitudinal study on structural components of junior teenagers' self-attitude enabled finding out their specificity and dynamics. Obtained results show that during the period from 10 to 11 years, development of all structural components of self-attitude occurs smoothly and quietly. Fluctuation in values of indicators of differentiated self-attitude and the level of specific actions of junior adolescents demonstrates the process of gradual complication and deepening of self-knowledge, development of reflective thinking. Adolescents aged 12, at the expense of emerging crisis changes, hypertrophic importance of emerging new images of «I» (physical, spiritual, intimate, public, real, perfect), demonstrate fluctuations in stability of self-esteem, self-interest, expectations of other people's positive attitude towards themselves. This process remains unchanged in adolescence over the next 13th year.

Keywords: *consciousness, self-consciousness, self-attitude, structural components of self-attitude, "I-image", "I-concept", junior juvenile age.*

Подано до редакції 09.10.13